

Paranoid İroninin Psikolojisi

Ana Teixeira Pinto

Çevrimiçi forumlarda gelecekte ortaya çıkacak, kinci bir Yapay Zekâ (Artificial Intelligence, AI) figürü olarak tahayyül edilen Roko'nun Basiliski'nden yola çıkan Ana Teixeira Pinto, çevrimiçi etkileşimin tetiklediği ve görünürde paradoksal niteliğe sahip bir dizi görüşü beraberinde getiren psikolojik durumu, tümüyle paranoid ama aynı zamanda ironik biçimde mesafeli ruh halini çözümlenmeye girişiyor.¹ Yazar, internetin sebep olduğu her şeye gücü yeterlik algısıyla haklarından mahrum edilme duygusunun birlikteliğinin simgesel formunu kıyamet düşlemlerinde bulduğuna dikkat çekiyor. Yüksek-inanca dayanan, yarı-büyüsel bir doğa kavrayışına bağlı bu tür yanılsamalar, savunucularının tümdengelimci aklın önceliğine yönelik vurgularına rağmen, zamanla, mantıksal olduğu kadar dinsel niteliğe de sahip bir ideolojiye evrilmiş durumda. Teixeira Pinto, bilgi çağının sınırsız bireysel güce yönelik vaatlerine rağmen, belli demografilerin karşılaştıkları bir dizi ikilem karşısında, kendi güçsüzlüklerine yanıt olarak "şiddet ve sosyopati"yi destekler hale geleceklerine işaret ediyor.

Roko'nun Bahsi

2010 yılının 23 Temmuz'unda kullanıcı adı Roko olan bir şahıs "insan akılsallığı sanatını geliştirmeye kendini adanmış bir topluluk blogu" olarak tariflenen LessWrong'da dolambaçlı bir fikir zinciri paylaştı. Blog, Makine Zekâsı Araştırma Enstitüsü'nün (MIRI) ortak kurucularından olan Eliezer Yudkowsky tarafından California'daki San Francisco Körfez Bölgesi'ndeki merkezinden idare ediliyor. Roko blogdaki paylaşımlarında gelecekte ortaya çıkacak olan bir AI'nin kendi gelişim sürecine katkıda bulunmamış olan insanları geçmişe yönelik biçimde cezalandırmak isteyebileceğini öne sürmekteydi. Roko'nun paylaşımlarında sözünü ettiği bu varsayımsal AI daha sonra Basilisk olarak adlandırılmaya başladı.²

Roko'nun geliştirdiği düşünce zinciri tam bir tutarlılık içermiyor olsa da, paylaşımlara yorum yapan blog üyeleri, bu yöndeki endişelerin Bayesci olasılık argümanı tarafından desteklenebileceğini öne sürdüler. Bu argüman bir olayın gerçekte meydana gelme sıklığı ya da eğilimi yerine bu yöndeki akla yatkın beklentileri (inancı) nicelikselleştirme

¹ Bu yazı ilk olarak 2018'de Transmediale'de yayınlandı.

Transmediale, Issue#1, Face Value (ed. Elvia Wilk), 2018, Berlin

<https://transmediale.de/journal>

² Roko'nın kötü niyetli AI'sinin ne şekilde Basilisk figürüyle (kendisiyle göz göze gelme talihsizliğini yaşayanları zehirleyebilecek yılanı, ibikli efsane yaratık) özdeşleştirildiği pek anlaşılır değildir. Armalarda stilize edilen canavarlardan biri olan Basilisk'in kökeni Antik Yunan'a uzanır. Harry Potter ve yakın döneme ait manga dizilerinde de başvurulan yaratık geçmişte Martin Luther'in Yahudiler ve Yalanları Üzerine (1543) kitabında da eski bir anti-semitik mecaz olarak belirmiştir. Yeni-gerici [neoreactionary] idolojiye ait şablonların ve Michael Anissimov'a ait MoreRight isimli etno-milliyetçi blogun LessWrong'dan çıktığı göze alındığında bu ırkçı göndergeye kasıtlı biçimde başvurulduğu rahatlıkla söylenebilir.

üzerine kurulmuştu.³ Fakat yorum yapanlardan hiç biri Bayes'in yönteminin Roko'nun kinci Al'sine ne şekilde uygulanabileceğini ayrıntılandırmamaktaydı. Bu tür bir çıkarsamayı destekleyecek, kötü niyetli ya da başka sığata sahip bu türden bir Al'ye ilişkin herhangi bir belirti ya da tarihsel kayıt mevcut değildi. Güvenilir bir verinin yokluğunda bu yöndeki beklentiler tamamen spekülâtif ve keyfi bir nitelik taşımaktaydı.

Bunun da ötesinde Roko, Basilisk'in her şeyi bildiğini (sizin Roko'nun paylaşımlarını okuyup okumadığınızı kategorik olarak biliyordu mesela) ve her şeye gücü yettiğini (dijital simülasyon aracılığıyla zihninizi diriltebilmekte ve sonrasında sizi sonsuza dek işkence altında tutabilmekteydi) söylüyordu. Bu tür bir kuramsallaştırma, semavi dinlerdeki ahit nosyonunu matematiksel olarak gerçekliğe çevirmekteydi: Tanrı'nın verdiği ödevleri yerine getirmekte zaaf gösterenler sonsuz bir cezaya çarptırılacaklardı.

Tek tanrılı dinlerin Tanrı kavrayışındaki bazı özelliklerin Basilisk'e de atfedildiği düşünöldüğünde, Roko'nun varsayımlarının dikkat çekici biçimde Pascal'ın Bahsi'ne yaklaştığı söylenebilir. Roko gibi, filozof Blaise Pascal da insanların Tanrı'ya inanmak ya da inanmamak konusunda verdikleri kararla bahtsız koşullar altında hayatlarını bahis konusu yaptıklarını öne sürmekteydi. Öncelikli olarak Tanrı'nın var olup olmadığını belirlemek imkânsızdı; ikinci olarak da, söz konusu bahisten kaçınmak mümkün değildi.⁴

Pascal'ın çabası bu bahsin Tanrı'nın varlığına dair bir kanıt olduğunu göstermek değildi. Söylemek istediği şey Tanrı'ya inanmanın pragmatik bir karar olarak algılanması gerektiğiydi: Tanrı'nın varlığı muhtemel olmasa da, bu yönde inanca sahip olmayanların maruz kalacakları potansiyel zarar (bitimsiz bir azap), Tanrı'ya inanmayı ateist olmaktan çok daha akılcı bir tercihe dönüştürmekteydi. Bir tasdik aracı olarak işlev görmesi ve ikna için işe koşulması gerekmemekteydi bu bahsin. Fakat, dayandığı matematiksel mantık bir kenara bırakıldığında, Pascal'ın düşünsel deneyi daha soyut bir konuya temas etmekteydi: akıl ile muhakemenin eşdeğer olmayışı.

Mantığa aykırı gibi gözükse de, olasılık hesabı ile psikoz arasında bir birleşme eğilimi [elective affinity] mevcut: akıl, akıl dışı duruma düşebiliyor. George E. Marcus'un işaret ettiği gibi, paranoid kavrayışın akılcılıkla ve mantıkla olan ilişkisi oldukça müphem ve sıklıkla "bunlardan ikincisiyle karıştırılıyor ya da özdeşleştiriliyor."^{5, 6} Bu açıdan bakıldığında paranoya aklın karşıtı değil, daha ziyade onun şiddetlenmiş bir versiyonu niteliğinde. Roko'nun bahsi⁷, Evelyn Fox Keller'dan alıntılanmak gerekirse "bir mantık

³ Bayesyen olasılığın kökeni İngiliz matematikçi ve ilahiyatçı Thomas Bayes'in (1701–1761) çalışmalarına dayanır.

⁴ Pensées ("Düşünceler") başlıklı yapıt, filozof ve matematikçi Blaise Pascal'ın 1670 yılında kaleme aldığı ve meşhur bahsini ayrıntılandığı ilahiyat ve felsefe makaleleri derlemesidir.

⁵ Bu benzerlik içinde yaşadığımız dünyanın ötesindeki varsayımsal nitelikteki ve psikotik yanılsamalar ve olasılık hesapları tarafından paylaşılan paralel dünyalar sorununa da bağlıdır.

⁶ George E. Marcus, *Paranoia within Reason* (Chicago: University of Chicago Press, 1999), s. 2.

⁷ Agy.

eksikliğinden değil gerçek dışılıktan muzdarip”.⁸ Denebilir ki, paranoya “öznel bir gereksinime dayanan” bir yorum türü; “özellikle de kişinin kendi özerkliğine yönelik, artmakta olan tehdit hissine karşı oluşan savunma gereksinimine”.⁹ Bu da Al’nin Ödipal bir canavar olarak kişileştirilmesiyle ve kodun da eril sperma ile eşleştirilmesiyle sonuçlanıyor. Sözkonusu varsayımın ilişkin olarak matematiksel kanıt arayışında olanlar işin esasını gözden kaçırıyor. Roko’nun düşünsel deneyinin içeriği bilimsel değil simgesel nitelikte: şifre ve alegori aracılığıyla dile geliyor.

Paranoid İroni

İmge yükleme sitesine [imageboard] Lore’a göre Mısır tanrısı Kek ile çizgi kahraman Kurbağa Pepe arasındaki örtüşme bir dizi sayısal rastlantı üzerine kurulu. Alamet olarak görülen bu tür algılayışlar kullanıcılarda ABD’deki 2016 seçimlerine normal-ötesi kaynaklardan müdahaleler geldiği şeklinde şüphelere yol açmış, Trump’ın adaylığı meme büyüsünün iradesiyle gerçekleşmişti bu algılayışa göre. Kurgunun gerçeğe dönüşmesi olarak tanımlanan yüksek-inanç kavramının kusursuz bir ilüstrasyonu vardı karşımızda. Bir hareket ile bir komplo arasındaki ayırım tartışılması gereken konu burada. Meme büyüsi mito-şiiresel [mythopoetic] bir işleve bürünmekte: ejiptoloji, siber-bağnazlık, yüksek-mühür [ç.n. benlik ile dışsal/eklenit persona arasındaki etkileşim çemberi anlamında; hypersigil] ve gematria’dan [ç.n. harflerin numaralandırması üzerine kurulu Kabalacı bir yöntem] beslenen senkretik seçki aracılığıyla yaşanabilen “aydınlatıcı deneyimler” ile doldurulmuş bir kült ortamı.¹⁰

Basilisk gibi “Kek Kültü” de mantığı bir işkence pornosuna, internette yaygın kullanılan terimle “boşpaylaşanlar” [shitposters] tarafından sahte bir samimiyetle benimsenen bir kavrayış üslubuna dönüştürmekte. Söylenenin arkasında durulmasını gerektirmeyen bir ifade biçimi olarak ironi kendine “alternatif sağ” [alt-right] lakabını layık gören aşırı-sağ hareketin hızlı yükselişiyle ve bu hareketin türlü gizemler ve sağduyu olarak sundukları şey arasında kurduğu kendine özgü karışımla iç içe geçmiş durumda. İroni maske düşürmek, ifşa etmek, ortaya dökmek için işe koşulmakta. Spekülatif budalalık geçerlilik kazanıyor böylece: kimseye güvenme; hiçbir şey görüldüğü gibi değil; bu dönemde sadece inanılmaz olana inanılabilir.

Sıklıkla şüpheciliği dışı vurmakta kullanılan ironi tekniği bugüne dek bir tür içerden saptırma aracı olarak algılandı ve “sorgulayan tavrın ve eleştirel mesafenin” zemini

⁸ Evelyn Fox Keller, *Reflections on Gender and Science* (Yale University Press, 1985), ss. 121–22.

⁹ Agy.

¹⁰ Mühür tipik olarak bir iblisi çağırarak üzere kullanılan resimsel bir imza ya da gösterge; yüksek mühür bir niyetin ya da arzusunun anlatsal görselleştirilmesine karşılık geliyor. Nick Land’ın [ç.n. *hyper* ve *superstition* kelimelerini birleştirerek] geliştirmiş olduğu yüksek-inanç kavramı duygusal yatırım (inanç ya da ilgi yoğunluğu) aracılığıyla gerçekliği üreticisi konumunu edinen yüksek-inanç nesnelere (mesela mühürler, yüksek-mühürler ya da *meme*’ler) eylemini tanımlamaya girişiyor. Yeteri kadar insan bir şeyin gerçek olduğuna inanırsa, o şey fiilen gerçek haline gelir. Gematria kelimelere ya da isimlere rakamsal değerler atfeden bir sistem. Gematria’nın basit bir varyantı aşırı sağ kodlamalarda kullanılıyor; mesela 88 sayısı “Heil Hitler” selamına karşılık geliyor.

olarak siyasi ilerlilikle özdeşleştirilegeldi.¹¹ Fakat somut olarak ifade edilenin tersini ima etme pratiği üstü örtük biçimde insana kendini, ahlâki ve siyasi anlamda, bir müphemlik içinde konumlandırma fırsatı da veriyor. Bu araç Alternatif Sağ'ın kullanımına geçtiğinde, karşı-kültürel pop, konformist ezoterizm ve dolayumsuz ırkçılık arasında zehirli bir kanal dönüşüyor. Angela Nagle'ın işaret ettiği gibi boşpaylaşanların "alııldık çevrimiçi hilesi [...] yaptığı estetik ya da başka türden tercihlerin sorumluluğundan sıyrılmak üzere" faşist mecazlarla ve ırkçı deyimlerle ironik biçimde flört etmek şeklinde işliyor.¹²

Fakat boşpaylaşım ile tinsel arayış arasında ince bir çizgi var gibi görünüyor. Kolayca çürütülebilecek içeriğe sahip olmalarına rağmen, her yerdelik ve kırılğanlık algısını birbiriyle iç içe geçiren bu paradoksal düşlemler (öznenin kendisini aynı anda hem olağanüstü derecede güçlü hem de ciddi biçimde mağdur edilmiş hissetmesi), dikkat çekmek üzerine temellenen ve boşpaylaşımın kaynağını oluşturan karşıtçılığın sınırlarını aşır, sabit fikirliliğe [monomania], gaddarlık üzerine kurulu bir tahayyüle ve komplolar üzerinden işleyen bir düşünce yapısına evrilmeyi başarmış durumda.

Aslında ilk bakışta, paranoyak komplolar ile ironik tutumun bileşenleri arasında bir uyum yokmuş gibi görünüyor. Bu da akla şu soruyu getiriyor: paranoid bir şahıs ironiye başvurabilir mi? Paranoya tekil olayları seçip ayrıştırıyor ve çok seslilikten [heteroglossia] tiksiniyor; öte yandan, ironi ise ele aldığı nesneyi istikrarsızlaştırıyor ve müphemliği besliyor. Pekiyi, ironinin aşırı coşkuyu ve duygusal adanma fazlalığını bertaraf etmesi gerekmez mi? Ve bunlar paranoid yaklaşımın başlıca özellikleri değil midir?

Tekdünyacılık

Tekdünyacılık [oneworldedness] yeryüzünü zulüm düşlemlerine, felaketçiliğe ve sabit fikirliliğe açık paranoid özneliliğin bir uzantısı olarak tahayyül eder. Küreselleşmede olduğu gibi, tekdünyacılık da bölgesel [territorial] egemenliği karalamayı tercih eder ve kendi kimliğini "Amerika"nın diğer isimlerinden biriymiş gibi maskeler sıklıkla. Fakat küreselleşme iktisadi yeni-emperyalizmi tanımlamak üzere kullanılan esnek bir terimken, benim betimlediğim şekliyle tekdünyacılık, daha dar bir tanımla sistemliliğin hezeyan üzerine kurulu estetiğine; "her şeyin birbiriyle bağlantı içinde" olduğuna

¹¹ İroni gerçekten de başka türden siyasi ifadeleri olanaksız kılan tehlikeli ya da ceza içeren koşullarda güvensizliğin ya da muhalefetin ifade edilmesine fırsat tanıyor. Fakat ironi aynı zamanda işbirlikçiliği maskeleyen işlevini de görebiliyor. Her şeyin ötesinde, bir savunma mekanizması. Psikanalitik olarak tanımlamak gerekirse, ironi, öznenin kendinden duyduğu memnuniyeti ve üstünlük hissini çoğaltırken, ele aldığı nesneyi küçültüyor.

¹² Bkz. Angela Nagle, "Goodbye, Pepe: The End of the Alt-Right," *The Baffler* (15 Ağustos, 2017) ve Christy Wampole, "How to Live Without Irony," *The New York Times* (18 Kasım 2012).

yönelik paranoid varsayımın bilişsellik ile küreselleşme arasında kurduğu eşleştirmeye denk geliyor.¹³

İletişim ağlarının damga vurduğu çağımızda, her şey kelimenin tam anlamıyla birbiriyle bağlantılı. Bunun sonucunda, boşpaylaşımı karakterize eden, her yerdelik ile kırılğanlık arasındaki paradoksal karışım genel anlamıyla bütün deneyim türlerini şekillendirmekte. Felix Stalder'in savunduğu gibi, iletişim ağları üzerine kurulu yönetimsellik sistemleri formel yapılardan ziyade enformel yapılara yaslanmakta: kanunların aksine, protokoller gönüllü benimseme aracılığıyla işliyor. Yaptırımlar merkezsizleşmiş ve her yere yayılmış durumda, fakat protokoller bir kez benimsediklerinde iktisadi ve toplumsal aktörlere şekil veren koşullara dönüşüyorlar ve harekete geçirdikleri etkileşimler ve ürettikleri karşılıklı bağımlılıklar sayesinde süreklilik kazanıyorlar.¹⁴

Bu hamleler başlangıçta faydalı olarak görülmüşse de (Facebook, Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü, IMF ya da Airbnb de olduğu gibi), kısa süre içinde nelere mal olacakları da ortaya çıkmış durumda. Fakat protokol tarafından tanımlanan alanın dışına çıkmak da pek olası değil çünkü terk edilmişlere yönelik finansal ve toplumsal yaptırımlar içerde kalmaktan çok daha yüksek bir bedeli beraberinde getirmekte. Facebook örneğini ele alırsak, insanlar mahremiyetlerini görünürlikle takas ettiler çünkü bu görünürlük kazanç elde etme olanağı sağlamakta. Stalder'e göre, sonuç olarak psikolojik bir paradoks ortaya çıkmakta: herkes, hiç kimsenin gerçekte yapmayı istemediği bir şeyi gönüllü biçimde yapar hale geliyor. Formel hiyerarşilerden nefret ediliyor olsa da, bu hiyerarşilerin mimarisi oldukça açık; bunun karşısında iletişim ağı sistemleri içinde dışarıdan gelen zorlamalar çoğunlukla içerden gelen zorlamaları gibi gösterilerek maskelenmekte.

"İnsanın gerçekte yapmayı istemediği şeyi gönüllü olarak yapması" Gregory Bateson'un çifte açmaz [double bind] olarak adlandırdığı şeye karşılık geliyor. Bateson bu terimi bireyin aldığı birincil komutun daha üst ya da daha yüksek bir seviyeden gelen ikincil komutla çeliştiği durumlarda deneyimlediği duygusal sıkıntıyı tanımlamak için geliştirmişti. John C. Lilly'nin kapalı bir yerde tuttuğu domuz balıkları üzerindeki "edimsel koşullama" [operant conditioning] uygulamalarını gözlemlerken şekillendirmişti Bateson bu kavramı. Hayvanlar ilk olarak bir hüner sergilemek üzere çalıştırılıyor ve başarılı olduklarında yiyecek ödüllendiriliyorlardı. Daha sonra repetuvarlarını genişletmeleri gerekiyor ve her seferinde yeni hünerler sergilemeleri bekleniyordu kendilerinden. Aynı hüneri tekrarlamaları halinde yiyecek alamayacakları anlamına geliyordu bu durum. Herhangi bir hüner sergilemediklerinde de yemek

¹³ Emily Apter, "On Oneworldedness: Or Paranoia as a World System," *American Literary History*, cilt: 18, no: 2 (Yaz 2006), ss. 365–89.

¹⁴ Felix Stalder, "State Technologies: Data," konuşması, *Now Is the Time of Monsters*, Haus der Kulturen der Welt, Berlin (23 Mart, 2017), <https://www.hkw.de/en/app/mediathek/audio/55710>.

alamıyorlardı. Terbiye veren kişinin komutlarına uyduklarında ya da uymadıklarında cezalandırıldıklarını gören domuz balıkları durumu anlamlandıramıyor, akılları karışıyor, saldırganlaşıyor ve sosyopatik tepkiler veriyorlardı. Bu deneyleri gözlemleyen Bateson paranoid şizofreninin sürekli olarak maruz kalınan, buyruksal çifte açmazlardan kaynaklandığı sonucuna varmıştı.¹⁵

Çifte açmaz kavramı psikozun çevreyi, etkileşimi ve iletişim kanallarının yapılarını işin içine katarak zihinsel olandan toplumsal olana nasıl ilerlediği sorusunun ortaya konmasını sağlıyor. Yakın geçmişte Gayatri Chakravorty Spivak bu kavramı daha genel bir yaklaşımla ele alırken, küreselleşme deneyiminin bir çifte açmazlar deneyimi olduğunu savunmaktaydı. Küresel ekonominin bir kenara attığı maden işçileri, yazılım mühendisleri olarak yeniden eğitilmeyeceklerdi; bunun yerine, Lilly'nin talihsiz domuz balıkları gibi umutsuzluğa ve hüsrana mahkum olacaklar, toplumsal bağların çözülmesine tanık olarak çaresizlik ve yoksulluk içinde yaşamaya devam edeceklerdi. Geniş ölçekte yaşanan bu bunalım da şiddet ve sosyopatiji besleyecekti.¹⁶

Alain Badiou'nun iddia ettiği gibi, küresel olan aslında dünyadan yoksundu.¹⁷ Batılı serbest pazar ekonomisinin zaferi de aslında Batı'nın irtifa kaybıyla aynı anlama gelmekteydi: küreselleşme, hegemoninin kültürel ve siyasal anlamda kaybı imasını da içinde taşımaktaydı. Roko'nun Basilisk'i de bu jeopolitik konjoktürü tahrif ederek, yaratığın yaratıcının boyunduruğundan kurtulduğu ahlâki bir ibret öyküsüne dönüştürmekteydi. Basilisk yabancı (Asyalı?) bir çehreye sahip kapitalizmin kendisiydi.¹⁸ Siber-gericilik de onun değer biçimiydi: değişim değerinin soyut boyutu bu figürle birlikte kendi başına somut bir yaşama bürünmekteydi.¹⁹

Fakat dijital teknolojinin bu şekilde kişiselleştirilmesi aynı zamanda sınıf çatışmalarını da gözden uzaklaştırmakta. Toplumsal gerilimlerin tümü birden siyasal anlamda kendilerine ifade etmeyi başaramamakta. Fakat hepsi bir biçime bürünmekte: nesnelere, deyimlerle ya da mecazlarla aynı hizaya gelmekte, onlara ulanmaktadır. İdeoloji akılcılık değil de estetik üzerinden tutarlılık oluşturan bu tür anlatılara verdiğimiz isim aslında.²⁰ Basilisk siyasal ekonominin tarifi olmanın yanında kıyamete ilişkin bir hikâye olma özelliğine de sahip: selamet ancak dijital pazara dahil olunarak elde edilebilir ve hayatlarını Basilisk'e adamaktan imtina edenler altsınıflarda kalmaya

¹⁵ Gregory Bateson, *Steps to an Ecology of Mind* (Chicago: University of Chicago Press, 2000 [1972]), s. 278.

¹⁶ Bkz., *An Aesthetic Education in the Era of Globalization* (Harvard University Press, 2011).

¹⁷ Alain Badiou, *Logics of Worlds: Being and Event II* (Londra: Bloomsbury, 2009).

¹⁸ Basilisk simgesel düzenin merkezinde kim duruyorsa (bu "Yahudiler" ya da "Çin" olabilir) ona ilişkin bir şifre olarak görülebilir. Yuk Hui'nin savunduğu gibi son dönemde ortaya çıkan gizli-faşist hareketler Batı'nın Çin'in üstünlüğüne dair duyduğu tedirginliğin bir semptomudur. Bkz. Hui, "On the Unhappy Consciousness of Neoreactionaries," *e-flux journal*, no: 81 (Nisan 2017).

¹⁹ Bkz. Sami Khatib, "Sensuous Supra-Sensuous: The Aesthetics of Real Abstraction," *Aesthetic Marx*, ed. Samir Gandesha ve Johan Hartle (Londra: Bloomsbury, 2017), ss. 49–72.

²⁰ Lauren Berlant, *Desire/Love* (New York: Punctum Books, 2012), s. 37.

mahkum olacaklardır.²¹ Bu perspektiften bakıldığında AI sermaye ile benzeşik bir niteliktedir: Lauren Berlant'ın savunduğu gibi arzu her daim nesnesini bulur, "derin bir yanlış tanıma pahasına olsa bile."²²

Frederic Jameson 1991 yılında kaleme aldığı metinde fenomenolojik deneyim ile bu deneyimi belirleyen ekonomik yapılar arasındaki boşlukla Marxist yorumbilimin çaptan düşmesi arasında bir bağ kurmaktaydı. Kompo teorisi yoksul adam'a ait kurum eleştirisiydi; "tümünden konu ve içeriğe" kaymış diyalektik materyalizmin bozuk bir türevi olarak işlemekteydi.²³ Peter Knight'a göre "komplolar üzerinden düşünme pratiği zihinsel bir aldanım olmaktan ziyade çifte olumsuzlamanın [double negative] belâgat sahasında işleyen, bilgi ve hakikat olasılığına karşı ironik bir mesafe içeren bir yaklaşımı"na karşılık gelmekteydi.²⁴

Meme ve kaos büyüü, yüksek-inanç ya da yüksek-mühür gibi kavramlar, teosofi ve Batı ezoterizminin diğer dalları, Silikon Vadisi'nin önderlik ettiği insan-ötecilik ve Scientology gibi pek çok unsur, düşüncelerin aslında birer madde olduğu fikrini taşırılar içlerinde bir şekilde; ya da ruhsal görüngülerin maddileşmesi konusunu takıntı haline getirmişlerdir. Kuramsal olarak konuşmak gerekirse bu sayılan unsurların çoğu "pankompütasyonizm (her şeyin bilgisayar gibi işlediği fikri, pancomputationism) ile panruhsallık (her şeyin 'düşündüğü' fikri, panpsychism)" kavramlarını birbirine karıştırır gibi görünmektedir.²⁵ Bu felsefelerin daha dünyevi bir hakikat arayışını da temsil ettikleri söylenebilir: arabirimler aracılığıyla bütünüyle birbirine bağlanan ilişki ağlarımız duygusal ve duyarlı bir çevre oluşturuyorlar ve bu çevrenin içinde idrak edilemeyecek olanın otoritesini kuşanan kod her şeye sızıyor ve nihayetinde her şeye can veriyor.²⁶

"Esnek ekonomi"nin [gig economy] çifte açmazına düşen, özellikle Millennial insanlar kimliklerini "yeni girişim"ler ve sosyal medya platformlarıyla ilişkilendirilmeye itiliyorlar (ebeveynlerinin, zamanında Amerikan Rüyası'na ya da sınıf atlama hayallerine itildikleri gibi) ve girişimciliğe iliştirilen öznellik modellerini özgürlük ve bağımsızlık olarak algılamaları sağlanıyor. Günümüzde hızlı büyüyen ve çoktan tükenmiş neoliberal evrenin ötesine uzanabilecek farklı bir kapitalist birikim evresi geliştirmeye yönelik ciddi çaba gösteren tek sektör olduğu için kapitalizmin hayatta

²¹ Daha yumuşak bir örneğe başvurmak gerekirse, "yeryüzünün düzlüğü"ne yönelik popüler kuram, kategoriler arasında yaşanan karışıklıktan doğan Fordizm-sonrası bir toplumsal korkuyu dillendiriyor; küreselleşme süreci onu simgeleyen amblem haline gelen Dünya gezegeninin küresel niteliğiyle karıştırılıyor. Düz Yeryüzü kuramının küreselleşmemiş bir dünyaya geri dönüş arzusunu temsil ettiği söylenebilir.

²² Berlant, s. 37.

²³ Fredric Jameson, *Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism* (Durham, NC: Duke University Press, 1991).

²⁴ Peter Knight, *Conspiracy Culture: From Kennedy to The X Files* (Londra: Routledge, 2001), s. 2.

²⁵ Matteo Pasquinelli, "On Solar Databases and the Exogenesis of Light," *e-flux journal*, SUPERCOMMUNITY sayısı (Haziran 2015).

²⁶ Bkz. Cathy O'Neil, *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy* (New York: Crown, 2016).

kalabilmesi dijital teknolojiye ve özellikle de AI'nin gelişimine bağlı durumda.²⁷ Pazarın perspektifinden bakıldığında, AI reformist bir proje gibi görünüyor fakat derin öğrenmenin [deep learning] iktidara ve erillğe ilişkin, çarpıcı hikâyeler aracılığıyla cinsiyetleştirilmesi ona radikal bir özellik katıyor. Bütün metalar gibi, AI de fetişin dilinde konuşuyor: yaşanan olayları bağlamından çıkarıp, saf ve terminatörvari bir biçime sokuyor.²⁸ Paranoid aciliyet hissi, nihilizm ve korkuseverlikle [phobophilia] yüklü Basilisk figür, (eril) saldırganlığın kültürel sermaye ve bunu izleyerek ekonomik değer edindiği, toplumsal yaptırım altındaki bir diğer anlatı olarak çıkıyor karşımıza.²⁹

Dmitriy Şostakoviç'in Sovyetler Birliği'nde Komünist Parti'ye katılmak üzerine söylediklerini değiştirerek şu yorumda bulunabiliriz: Trump'a ironik bir yaklaşımla oy verilemez. Trump'a içten bir şekilde oy verilebilir; ya da Trump'a sinizm içeren bir tavırla oy verilebilir.³⁰ Fredric Jameson'ın 2003 yılında sarfettiği ve akıllarda kalan tanımlamasıyla, dünyanın sonunu hayal etmek, kapitalizmin sonunu hayal etmekten daha kolay. Yüzyıllara yayılan zulmün yükünü üstlenmeyen çoğunluk (ağırlıklı olarak beyaz ve refah seviyesi görece olarak yüksek) dünyanın sonunu (bilinçdışı ya da yarı-bilinçli biçimde) kapitalizmin sonuna tercih eder durumda.³¹ Planlı ekonomik küçülme [degrowth], değişmekte olan demografi ve iklim krizi gibi çok katmanlı baskılar altında bu grupta yer alan insanların kaderlerini Basilisk'e bağlayacakları öngörülebilir; onun soykırıma dayalı doğasına rağmen değil, tam da bu özelliği yüzünden.

İngilizceden çeviri: Erden Kosova

---

²⁷ Küresel AI pazarının 2017-21 döneminde yıllık ortalama yüzde 50.51'lık bir oranda büyümesi bekleniyor. Reuters (8 Mayıs, 2017).

²⁸ Berlant, s. 35.

²⁹ Agy.

³⁰ Bkz. Julian Barnes, *The Noise of Time* (New York: Random House, 2016).

³¹ Fredric Jameson, "Future City," *New Left Review*, cilt: 21 (Mayıs/Haziran 2003).

Ana Teixeira Pinto Berlin’de yaşıyan bir yazar ve kültürel kuramcı. Üniversitât der Künste’de (UdK) dersler veren yazar araştırmalarını Lüneburg’daki Leuphana Üniversitesi’nde sürdürüyor. Kalem aldığı metinler bugüne dek e-flux journal, Springerin, Mousse ve Frieze gibi yayınlarda yer aldı.